

الدور والادب

سليمان صلاح

آيدە ايكى مرتبه نشر ايديلور دينى، ادبى، علمى و سياسى
مجله اسلاميه در.

تحریر
محققین

t.me/schifeleribiz

محرر و صاحب امتیازی: ملا عالمجان البارودی.

تفسیر - تحویل قبله حقیقده غی تیموشسز شبهه لگه تنبیه.
تحویل قبله غه چه رسول الله ناک بیت المقدس گه قاراب نماز
اوقوویناک سببی، کوکلی برله همیشه کعبه ناک قبله بولوون
تلهوی. امة و ط، شهداء. تحویل قبله ناک امتحان بولووی.
شهید ناک معنالیرى.

حدیث - قص شارب مییق قسقارتو. آنک سنت بولغان
مقداری. بو قسقارتوده غی حکمت و فائده. حیانک آزلغی
دین آزلغندن بولووی. حق سوزنی نیقدر آچی، وسهده
ایتونک تیموشلگی. حلق هر نرسه دن استون بولووی.
حقی یاشرو تیموشلی بولغان بعض ماده لره قناعت، آنک
فضیلتلری فائده لری. قناعتنک درست معناسی.

۹۶

ملا عالمجان البارودی.	دین حقیقه	۱۰۰
م. شمس الدین.	قضا و قدر	۱۰۴
محمدنجیب تونتاری.	م. لد شریف	۱۰۸
حکمت مفتاح.	تربیه	۱۱۰
نجیب دو ماوی.	قوشنچه	۱۱۴
ملا عالمجان البارودی.	اسلامده امامت.	۱۱۹
	معلومات زورنالی.	۱۲۱
واقف جلال.	اشعار.	۱۲۲
	حکمتلی سوزلر.	۱۲۲

اداره دن:

دینی، وادی، علمی و سیاسی الدین والادب مجلسی ۶ نچی سنه دوامیه سنه، اوزینک معتدل مسلكه انشاء الله دوام ایده چکدر. مجله نك اجمالی وعمومی فهرستی بوبابلردن عبارتدر. قرآن کریم نك مرتب ترجمه وتفسیری. احادیث شریفه: ترجمه و شرحلری. باب الفتوی: خلق آراسنده واقع بولا تورغان مهم مسئلهلرده جوابلر. اجتهاد وتقلید نك معنالری بوکا متفرع مسئلهلر. سنت وبدعتلر: سنتلر نك بیانی، آرامزده دیندن سانالوب یورگان بدعتلرگه تنبیه. سیر وتراجم: رسول الله علیه الصلاة والسلام واصحاب کرام وبشقه سلف صالح نك سیرتلری، وخدمات دینیهلری. تربیه وتعلیم: مکتب ومدرسهلرده تربیه وتعلیم اصوللری. اماملر احوالی حقنده ملاحظه لر. احوال ملیه: ملت نك دینی واجتماعی حاللر نده فکر وملاحظه لر. تقریض وانتقاد: عموما مهم یا کما اثرلر حقنده وبالخصوص درس کتابلری توغر وسنده تقریض ومحاكمه لر. مقالات: علمی وادی و سیاسی مقاله لر: اشعار. اخلاقی وادی شعرلر. حکمتلی سوزلر عبرتلی واقعه لر. محرر نك سیاحت نامه سی.

اشبو بابلرده چیتدن یازوچیلر نك مقاله لری مجله نك مسلكینه موافق بولغانلری مع الهمنونیه درج ایدلور. مجله نك یللق آپونیه سی ۳ صوم یارتی یللق بر صوم ۵۰ تین. نسخه سی ۱۷ تین. اداره گه یبار له چک خط ومقاله وآچه لر بو آدریس بر له یبار لورگه نیوش.

Казань

Ред. жур. „Динь-Ваадабъ“

ابن كثير ابن عباس وجمهور قولى: باشد، صخرة الله في يونالورگه بيورلغان،
 لكن نمازده كعبه طرفينه يونالونى ايستاي، شول بابده الله دن وحى واذن
 اميد ايتيه، كاها يوز ينى كوك طرفينه ايلندرب انتظار قبلا. صوكره الله تعالى
 كعبه طرفينه يونالورگه اذن بيره. قد ترى تقلاب وجهك الى السماء
 فلنولينك قبلة ترضيها قول وجهك شطر المسجد الحرام آيتى وسائر قبله
 آيتلى اينوب رسول الله صلى الله عليه وسلم قوانوب خلقه خبر بيره.
 ايك الك ايكندى نماز ينى كعبه طرفينه يونالوب اوقبلار. نماز دن صوك
 بر كشي بر قبيله مسجدنده نماز اوقوب تورغان خلقنى كورب: قبله
 كعبه (مسجد حرام) طرفينه ايلندردى من حاضر رسول الله برله كعبه
 طرفينه يونالوب نماز اوقودم ديو شهادت بيره. اول خاق نماز دن بر آز ينى
 اوقوغان بولغانلار. قالغان ركعتلر ينى نمازلار ينى بوزماينچه كعبه طرفينه
 ايله نوب تمام ايتكانلر. ايرته كوسنده قباده صباح نماز ينى اوقوغان وقتده
 بر كوسنه خبر بيركاج آنلارده نماز ايچنده بور يلوب نمازلار ينى تمام ايتكانلر.
 بو واقعه خلقه بيوك اثر بيركان بايتاق آدملرنك نوة ايمان وضعفى
 بو اش سببلى نالغان. ايمانى قوى كشيلىر قوانغانلار. اللهغه شكر ايتكانلر
 وايمانلار ينى آرتدراغانلار. ضعيف ايمانلى كشيلىر وسوسه وشبهه گه
 تشكانلر. يهوديلر بيگرهك تورلى سوزلر چبقارغانلار.
 اشبو سيقول السفهاء آيتى آنلارنك شبهه وسوسه گه تشوار ينى،
 خصوصا يهوديلرنك اورنسر انكار وطعنلر ينى رد وتقيبج ايتيه: بر طرفنك
 قبله بولمقى اللهنك اذنى، اول طرفقه خاصيت ويرمكى ايله در. بتون جهات
 اللهنك، تبالا كان طرفينه يونالو برله امر ايدر، آنى طيكلانغان وامتثال
 ايتكان توغرى بولغه كونولساكان بولا، اللهنك بيورغنده «نيك آلاى، نيك بولاى»
 اعتراضى وارد دگل، بلكه حماقت وسفاهتكنه در.

وَكذلكَ جَعَلناكُمْ اُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَداءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ

الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيداً وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرؤُوفٌ رَحِيمٌ*

ترجمه:

اوشانداق (سزگه خیرلی قبله نی ویردکمز کبی) سزنی عدل (اورته کیدشلی) امت فیلق تا کم خلقغه گواه بولورسز، پیغمبر سزگه گواه بولور. الک بولغان قبله نی (صخرة الله نی) وفیلق قبله ایتو باری پیغمبرگه چن ابارگوچی آرتقه چیگوچیدن آیبرلسون ایچون ایدی، بو قبله مسئل سی الله کوندرگان آدملردن بشقه لارغه الوغ کورلدی (شبهه ووسوسه گه صلناو بولدی). الله ایمان و عملگزی بوشقه چیقاراقچ دگل، الله خلقغه رأفت و رحمت اینکوچیدر.

شرح و تفسیر:

الله تعالی مسلمانلارنی کعبه گه، ایک افضل بولغان ابراهیم علیه السلام قبله سیننه یونالدردی. آنلارنی بو حال بو درجه ایله عزیز ایتدی. آنلار بوندای اکرامغه لایق کورلکانلر، چونکه آنلار عدالتلری، افراط و تفریطسز اورته کیدشلی، امر بالمعروف و ناهی عن المنکر جماعه بولولاری سببلی بتون خلقغه سوزلاری برله اشانچلی، الله و بشقه حا کملر حضورنده گواه، فیلق و کیدشلی برله هر کمگه بخششی اورنک بولورلار، اوزارینه پیغمبر گواه، هر قایو اشلیرینی آلور و کوچورر ایچون خیرلی اورنک و کورکام اسودر. شول سببلی آنلار «کنتم خیرامة» خطابینه مظهر اولمشلاردر. مسلمانلارنیک آدمیلرگه شهداء بولمقلری تورلی اعتبارلر ایله بولاق مکندر.

(۱) آنلار الله نیک هدایتی و رسول الله نیک حسن تربیه سی و ارشادی

بوينچه كوركام اخلاقلی هر اشدۀ افراط و تفریطسز چن عدالت اوزره بولسهلار فسقهسی مسلمانلقلارینی بیخشی سافلاسهلار هر كهگه بیخشی اورنك، اخلاق و چن انسانیت بابنده درست كوچرگچ بولورلار. خلقنك آنلارغه موافقتی برله بیخشیلقی، مخالفتی برله ایمانلقی میدانغه چیقار. بناء علیه آنلار شول بیخشی اخلاقلاری و كیدشلری سببلی خلقنك سبوتنك، صواب و خطاسینی بیانده گواه درجه سنده بولورلار.

(۲) دنیادن قایتقان كشی حقنده اوز وجدانلاری برله بیخشیلقی یاكه ایمانلقی برله شهادت بیرسهلار الله تعالی آنلارنك شهادتلرینی ضایع ایتمز بلكه شول شهادت وفقنچه حکم ایدر. بخاری، مسلم و غیرلر انس دن (رضی الله عنه) روایت ایتكانلر: بر جنازه اوتكارلده خلق آنی ماختاب سوبلكاچ رسول الله مونكا اوجماخ تیوشلی بولدی دیکان، ایکنچی جنازه اوتكارلده خلق ایمانلق برله ذكر ایتدكده تموغ تیوشلی بولدی؛ «انتم شهداء الله فی الارض» دیکان. ایکنچی روایتلرده: «قایو مسلمان حقنده دورت، اوچ، ایکی مسلمان بیخشیلق یاكه ایمانلق برله گواھلق بیرسه (۲) شول گواھلق وفقنچه حکم ایدلور» مضموننده كلكان. بعض روایتلرنده شول سوزلر صوكنده رسول الله نك (وكذلك جعلنا کم امة وسطا لئلا تكونوا شهداء علی الناس) جمله سینی اوقودقی مذکوردر.

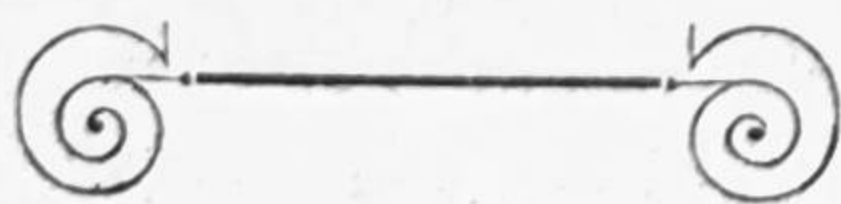
وهم «قیامتده نوح و سائر پیغمبرلردن علیهم الصلوة والسلام امتلرینه تبلیغ دین قیلدقلرندن» سؤال ایدلب، امتلری قوطولاق خیالیه انكار ایتدكلرنده، قرآنده حکایت ایدلمش احواللری وفقنچه اشبو امة محمدیه گواھلق ویررلر، درستلكنی میدانده خلقغه كورساتوب، منكر و عاصی

(۲) بو گواھلق یوقاریده اشارت ایدلگانچه چن گواھلق سبیلنچه، وجدان اقتضاسیله بولغان شهادت بولسه كرك. یوخسه كوچلانوب، عادت بوینچه ایتلمش سوز، بعض مملكتلردهگی: بو میت نچوك كشی ایدی سؤالینه قارشوغنه ایدلگان گواھلق منكور فائدهنی بیرماز کبی طیولادر. والله اعلم بالصواب.

امتارنی مهجوب ایدرلر» مضموننده صحیح روایتلرده وارد اولمشدر .
 الله الیکده بیت مقدسکه (ایچنده گی صخرة اللهغه) یونالوب عبادت
 برله امر ایتوب سوکره ایک افضل و مختار بولغان کعبه گه یونالو برله
 امر ایتهمکی برله مسلمانلارنی امتحان ایتکان، آنلارنک بندلک وظیفه سی
 اقتضاسنچه شبهه و توففسز اتباع ایدن صافی ایمانلی کمسنه لر ایله ضعیف
 و نفاق فالش ایمانلی کشیلرنی آیرب میدانغه چیقارغان. واقعا بوتحویل
 قبله سببلی بعض ضعیف الاعتقاد آدملر دینده شبهه لندکانلر. حتی ارتداد
 ایدنلرده بولغالاغان. چونکه بر اشدہ اشانور اشانماس بوزق کو کلملی
 و سوسه صاحبی آدم هر وقتده توفقی ایتهرگه، ما هو الحق دین دونارگه
 تورادر. و الحال مسلمانلق، اللهغه و شریعتکه اشانو وظیفه سی پیغمبر
 آرقبلی (وحی آرقبلی) نی حکم کلسه شونی قبول ایتمک، چون و چرا دیماینچه
 اشانوب عمل قبله قی، «لایسئل عما یفعل و هم یسألون» حکمنی هر حکمک
 نصب العین توتمقدر.

تحویل قبله دن الیک وفات بولغان مسلمانلارنک - کعبه گه یونالوب
 عبادت قیلا آلماسه لارده - نسخ قبله دن الیککی عمللری هنوز وقتنده
 جائز و مقبول ایدکینی بیان، آنلارنک افر بالارینی تسلیه، ایچون «وما
 کان الله لیضیع ایمانکم» جمله سیننی ایندرمشدر. اعماک صالحه ایمانندن
 مقصود بالذات و آنک ایک بیوک اثری بولغانغه عملدن ایمان ایله تعبیر
 ایدلمشدر.

ملا عالمجان البارودی.

حدیث

۳: قَصُّ الشَّارِبِ مِنَ الدِّينِ. رواه الديلمي في الفردوس كما في المناوي.
ترجمه: میوقنی کیسو، دینی امور دن یعنی اجر لی اشر جمله سندن.
حدیثه گی بو عبارت بشقه حدیث کتابلرنده کورنهای، بو عبارت
برله بر نوع ضعفدن خالی بولمسهده توب معناسی صحیح وثا تدر.
بخاری، مسلم، ابو داود، نسائی وغیرلر تورلی عبارتلر برله میوقنی
کیسو و قسقارتو، سقالنی اوسدر و تیوشلک حکملرینی کوچور گانلر.
کتب مذکورهده ثابت بولغان عبارت: «أَحْفُوا الشَّوَارِبَ وَأَعْفُوا اللَّحِيَّ»
عبارتیدر. میوقلارنی بیک قسقارتکز، سقاللارنی موللاندرکز دیمکدر.
تفصیلی کتاب ثالثه اوشبو حدیث شرحنده کلور انشاءالله.

میوق بابنده کلکان حدیث عبارتلری «قص، احفأ، نهك» کلمه-
لریدر. بونلر قایچی برله فسقارتودر شونلقدن علما خلق (پسکی برله
کینارو) ننگ درستلکنده اختلاف قیلغانلار. امام مالک مثله بولا دیو
مکروه کورگان، بعضلر درست کورگانلر. لکن حدیث عبارتلری امام
مالک سوزینه قوتدر.

ترمذی، نسائی روایتلرنده: «من لم يأخذ من شارب به فليس منا»
مذکوردر. بو عبارت قص شارب ننگ دین امورندن ایدکینه بیک آچیق
دلالت قیلادر. صحاحده ثابت اولان عشر من الفطرة حدیثندهده قص
شارب مذکوردر. بوده امور دینیه دن بولمقینی بلدرادر. میوقنی قسقارتو،
سقالنی اوسدر و بابنده «خالفوا اهل الكتاب، خالفوا المشركين» جمله لرینه
وارددر. بناء علیه متن ده ذکر ایدلشمس دیلمی حدیثی معناسارتین ثابت
و درست حدیث بولادر.

هر قایو دین، خصوصا اسلام نظافت و طهارت امورنده اهتماملی
بولدقندن ده قص شارب ننگ دیندن بولمقی مناسبدر. میوق ازون بولدقه

طعام بىرلە خىسوسا مايللى بولغاندە بويالوب كىشىگە منفور، تىكلىنىپ تىزىپقە
مىتاج بولمىقى دە ازونلىقىنىڭ بىر ضرورىدۇر.

مىوق ارقىلى بىك وايچىمىدە مېوقىنى كورنور، كورنەز تورلى
نرسەلرنىڭ ايچكە كېتىمكى طب جەتتەدە خوقلى اشدۇر. شونلىقتىن ا كثر
فقهاء وعلماى حدىث اختيارلرنىچە يوقارغى ايرىن ظاهر بولوب تورردىر جەدە
قايچى بىرلە قىسقارتوتىوشدۇر. احفا قىلسە (مبالغە ايلە قىسقارتسە) دەدرست
وسىنتىكە موافىقتۇر. لىكن پكى ايلە مساحەسىندىن آلو تىوش دىگىدۇر.

بعض دقتىسىز وعظ كىتابلارندە مذكور، واندىن كورمىكى عوام اراسىدە
مشهور اولان: مېوقنىڭ طعامگە كرمىكى نچىس كرمىكى كىبى، خنزىر جوقى
كرمىكى كىبى، سوزى اصلسىز، بتونلاى خطا سوزدۇر چونكى مېوق مظاهر، اورنىدە
تورغانى دە، كېسوب آلونغانى دە شېبەسىز پا كىدۇر. بىر نرسەنى دە آرىغىسىزلا مايدۇر.
(۹۴) قَلَّةُ الْحَيَاءِ مِنْ قَلَّةِ الدِّينِ. رواه الحكيم الترمذى فى نوادر الاصول
والشبرازى فى الالقاب.

ترجمە: حيا ازلقى دىن ازلىقىندۇر.

شرح وايضاح: حيانىڭ مىدىنى حقىدە كوب حدىثلار ثابتدۇر.

حيا شېبەسىز مەدووح فىعل، كوب قىباحىلردىن مانع خلىقتۇر.

مسلم وترمىدى حدىثلارندە الحياء من الايمان، ابونعېم، حاكم بېھقى
روايتلارندە: الحياء والايمان قرناجميىعا فاذا رفع احدهما رفع الاخر. وارد
وثابت بولغان بىر حدىثلار حيا ازلىقى دىن وايمان ازلىقىندىن ايدى كىبى آچىق
بىلدۈردىر بىناى عليه الكىكى حدىثىنى مۇيد بولالار.

تېرىپەدەدە: سوزدە حياسىز كىشى ھەر تورلى گناھ سوزلارنى سويللاى،
اشدە حياسىز ھەر تورلى بىمان اشلارنى اشللاى دىنىنى ضعيفلىكى ھەر كىرگانىدە
معلوم بولوب تورادۇر. بىر آز بىيان (۱۳) حدىث شىرحىدە اوتىدى.

(۹۵) قَلِ الْحَقُّ وَنَ كَانَ مَرًّا. حدىث صحىح رواه احمد عن ابى
ذر مرفوعا.

ترجمه: آچيغ بولسەدە حقنى ايت.

شرح وايضاح: حق سوزنى ايتو انسان نىڭ وظيفەسىدە اللە فاشنىڭ مقبول اشدر بيهقى روايت قىلغان حديث صحيح دە (مامن صدقة احب الى الله من قول الحق) وارد بولغان اللەغە توغرى سوزدن سېوكلېرك صدقه يوق دېمىكىر.

بر آدمنىڭ توغرى شهادتىگە يا كە توغرى فتواغە، توغرى سوز ايله ياردىمگە محتاج وقتىدە حق سوزنى قدر ياردىم ايتە نى قدر الوغ انسانىت و مرؤت بولا. توغرى وحق سوز بىندە نىڭ طبيعتىدە كى توغرى بىلىقنى، وجدانىنىڭ صاغلىقىدىن، ايمانىنىڭ صافلىقىدىن توغادر.

مداھنەلى، كىشىنى ياقلاو، خىانتلى سوز قىلىنىڭ قساوتىدىن، ايمان ضعيفلىكىدىن حاصل بولادىر. طبعى قىلى سلامت كىشى ھەر وقت توغرى سوزلى، كرك وقتىدە - بىقىنلار يىنە حتى اوزىنە زىيان بولسەدە - حقنى يىشىرماي ايتوچان بولادىر.

اللە قرآندە ايتە: يا ايهاالذيين آمنوا كونوا قوامين بالقسط شهداء لله ولو على انفسكم او الوالدين او الاقربين. «اي ايمانلى بىندەلەر، اللە اىچون عدالتنى تورغوزوچى گواه بولسكز (حقنى ايتسكوچى بولسكز) اوزكزگە، آتاوآنا كزغە، بىقىيلار كزغە زىيان كلتوررك بولسەدە» دېمىكىر. حق و توغرى لىقنىڭ درجەسى ھەمدەن بىلىد وحقى ھەمە حقونىن الوغدر.

شونلىقنىن حق غە اللە اسمىدىن اسم بىرلىكان. حقنىڭ حقى اللە حقونى چەلەسنىدىن بر حق مقدسدر. شونىڭ اىچون آنىڭ اظهار قىلونووى، يىشىر يىلمەلى مېدانغە چىقارلىقى اللەنىڭ حقىدر. نېندىلى اشىدە بولسەدە الوغ و كوچك اشىدە حقنى يىشىر كان كەسنىدە اللەغە خىانت ايتكان ولور.

مگر بعض سوزدە وگواھلىقە بر مسلماننى رسواي ايتىك، ومخالف شرع بر اشنى مېدانغە چىقارمق بولسە ھېچ كەمنىڭ حقى ضايع بولماسداي بولغاندە يىشىرماك جائز بلىكە افضلدر. چنانچە شراب، زنا كى قباحتلارنى -

چن بولغاندەدە - يىشىرمك وقابلماق تېوشىدر .

(۹۶) القناعة كُنز لا يَفْنَى بِعَضِّ حَدِيثِ تَمَامِهِ: القناعة مال لا ينفد وكنز

لا يَفْنَى، رواه الطبراني والعسكري عن جابر، وروى القضاعى عن انس
الجزء الاول لكن قال الذهبى اسناده واه.

ترجمه: قناعت توكانمەز مال، بتمەز خزينەدر .

شرح وايضاح: قناعتنك فضيلتندە كوب حدیثلر، كوب اثرلر

وارد بولغان. ابن عمر مرفوعا: قد افلح من أسلم ورزق كفافاً وقنعه الله
بما آناه.

(ت) استونلك تابدى شول كشى كه مسلمان بولدى، بتەرلك رزق

ويرلدى، الله آگا اوزى بىرگان نرسەگە قناعت بىردى.

الله ناك قرآندە: «فلنجيبينه حيوه طيبة» قولندەگى حيوه طيبه نى امير-

المؤمنين على: «قناعت»، سعيد بن جبیر: «كشىگە محتاج بولماو» برله
تفسير ايتەشلر.

قناعت كشىنك عزيتنى ساقلاي، اشبو فائده كافي. رسول الله صلى

الله عليه وسلم نك دعاسى: اللهم فنعنى بما رزقتنى وبارك لى فيه» اى

ربم، بىر كاننگە قناعت بىر، وآگا بركت بىر» ديمك.

خلاصه: قناعتنك شريعت وحكمت جهتلرنچە فائدهلى خلق ايدكى

معلوم، آدمك عزيتنى وقدرينى ساقلاي، جاننى طنچ آسراي، حرصده

بولغان تورلى جفاء ومشقتلردن يراق ايتە قناعتلى بندەنك عبادتى اندلى

وخشوعلى بولورغە مەكن، اول كەسنە هر اشندە اوزينك تېوشلى آدابىنى

ساقلاي آلا الى غير ذلك.

مسئله

قناعتنك معناسندە بعض بالقاولار طمع برله تيك ياتونى قناعت دىلر

قناعتك فضيلتني ايشدوب اوزلر بىك بالقاولقلر ينه صلناو، جونسزلكلر ينى، قباحتلر ينى شونك برله قابلامق بولالار. بو حال بتونلەي با گلش حالدر. بلكه قناعت اوتنك صوغه قارشىلىقى كىي طمعكارلىككە قارشى وهم حوصقه مخالف كوركام خلقدر. رسول الله صلى الله عليه وسلم دن قناعت نى؟ ديو سورلقدە الياس مما فى ايدى الناس وايا كم والطمع فانه الفتر الحاضر» دىكان. (اشبىهى)

قناعت آدملىر قولنداغندن اميدنى كىسودر. طمعدىن يراق بولمىز اول حاضر تورغان قىبرلىكدر» دىمىكدر. قناعت بياننده: اذا وجدت الشيء فى السوق فلا تطلبه من صديقك» دىمىشلر بر نرسەنى بازارده تابارلق بولسەك دوستىگىن دە طمع قىلما صورما» دىمىكدر.

حاصل: بالقاولقغه وطمعغه قارشى، اوز جونك اوز كىسبك برله كفايه لنو، عادتدن طش دىنگە وصحتكە زيان كلتورر در جەدە حر بىصلىق قىلماو تىوشلى ومشروع روشچە كىسب ايتودر. حرص دە شول طمع نوعىدىن قناعتكە مقابل بر مذموم اشدر. بارى حرص طرش وعارسىلر طمعى، يالغان قناعت بالقاولار طمعى در هر ايكى قسم قناعتكە داخل دىكلر بلكە منافىدر.

ملا عالەمجان البارودى.

دين حقنده.

۴نچى ساندىن مابعد.

مسلمانلرنىك حاضرگى حاللر بىك - ضعيفلك توشكىنلىك لار بىك - سببلرن تحرى - ازلهر - ايچون ايك موفقيتلى يول، آنلرنىك اجتماعى حياتلرنده باشلر ينه مسلط بولغان جاهللىرنىك تلقىنلرندىن ازله مكدر. حقيقى عالەملىر ازبا باشلاغان زمانلردن بىرلى بونلرنىك اورنلرن دىن علماسى

اسمىندە گى اسلامنىڭ حقايقىدىن غافل بولغان بىر طاقم جاھىللار اشغال ايدوب بونلارنىڭ ھەر تۈرلى يالغىش تىلقىنلارنى سايەسىندە افكار عامە بىزولغان، ابتدائى تىرىپە، عائلە حياتى، اجتماعى حيات تىرىپى و انتظامدىن چىققان؛ فىكرى و عقلى تىرىپەلەر يا بتونلاي معطل قالوب ياخود يالغىش مقصدلەرغە يونالدىراگان؛ مەبىطنى - اطرافنى - قابلاغان جەھالت طومانى ھىمان قالوناي باروب دماغلارنى اويوشدىغان قاترغان. بو ايسە ملتنى انسانچە يىشە مەكەن چىتەكە چىقاروب حىوانى حىيانكە آلىشىدەرەدر. بو روشدە گى حيات، افراد ملتنى ھلاكتلى آشفىچ آدوملەر بىرلە سفالت و فلاكت گە توغرى يونالدىرەدر. دماغ و عقلارنىڭ فعاليتلارنى - اشلەولرى - ضعيفلىككە دوچار بولووى ياكە بتونلاي اشدن قالولرى اجتماعى قوت و انتظامنى قاقشاتا عاقبت بتونلاي خراب قىلادىر. بو سىبىدىن ملت ھەر كۈن تىرەگان بىر آدوم بىرلە سفالتدىن سفالتكە بول طوتا و نھايت كۈنلارنىڭ بىرىدە تىرە بىخىڭ صولغان بىر يافراغىندە انقراضى يازىلادىر.

انقراض مەزنىڭ سىبىلارنى سىرگىشىدىن - قىسەسىن - خلاصە ايتىكان بو سطرلار، بو فلاكتنىڭ عاملارنى دىن بولماي، بلكە دىن باشلىقلارنى اسمەنكە اورتاغە چىققان جاھىللار و بونلارنىڭ آرقالدىقلارنى عامىلەر بولغانىن كورسەتەدر. مع ما فىه بو توغرىدە اسلامىتنىڭ دەخلى بولووى حقىندە بايتاق ذھنلەردە خىيا فىكرلەر يالغىش قىناعتلەر بولغانلىقىدىن، بو يالغىشنى كورسەتوب حقايقىتنى مەيدانغە چىقارار اىچون، اسلام گە بىطرف بلكە اسلامىتكە خلاف بولغان مۇلفلارنىڭ اثارلارنىڭ شەھىدلەر كىلىتىرونى مناسب كوردىك. بو كىبى شەھىدلەر ياۋروپالىلەرغە حىسن ظىلى بولغانلار اىچون طىبىعى اثارلەرەك بولادىر. ھىچ بىر دىن گە اينانماو بىرلە شەھرت تابقان آمرىقالى پروفېسسور دراپەر (ياۋروپانىڭ انكشاف فىكرى تارىخى عنوانلى اثارىدە مەدنىت اسلامىدەن چىت ايدوب ايتەدر: اسلامنىڭ ملكى فتوحاتىن كامىلكە

ئايچون بىر آز وقت كفايه قىلدى. ملكى فتوحات آرتىدىن اوق بلكە
 شول زمانلار دوق مسلمانلار شول غيرتلىرى بىرلە علمى فتوحاتىكە كىرىدىلار.
 بوزىك نتيجه سىندە بىك الوغ حكيملار بىك حاذق طبيبىلار يتشىدىكى كىي
 علوم رياضيه، هېئەت، كېمىيا، حكىمە طبيعە، علوم آليە وادبىيە كىي فنلار دە
 متخصص بىك كۆب عالمىلار ظهور ايتدى. اسلام مدرسەلەرنىدە ادبىيات
 و فنونىك هر شعبەسى اساسلى بىر صورتدە تدرىس و تحقيق ايدلور ايدى.
 طبابت ايچون لازم بولغان كېمىيانىك اساسىن مسلمانلار وضع ايتدىلار.
 دىن محمدىنىك وحدانيت عقيدەسى، مسلمانلارنى علوم و فنوننى بىك
 نىرەن بىر صورتدە تىق و تىقىش قىلورغە سوق ايتدى - يته كەلدى.
 مسلمانلار دە علوم و فنون گە قارشى حارق العادە بىر ابتلا و عشق
 اويانغان ايدى. مسلمانلار، نسطورىلار و يهودىلار واسطەسى بىرلە يونان
 و اسكندريە علملەرنە واقى بولدىلار. كېمىيوى تىقىشلىرى، خامضاتنىك
 كىشى كىي بىك مېم بىر ترقى بىرلە نتيجه لىدى. كۆب زمان كېچەزدىن
 بارود اختراعىنە دە موفق بولدىلار. بو اورىدە اسلام كېمىيا گىرلەردىن ابو بكر
 محمد بن زكريا الرازى بىرلە جابر و بشىرلارنى ايتوب اوتەك تىوشلى:
 محمد بن زكريا، ابن سينا كىي اعظام طرفىدىن استاذ لقبى بىرلە باد ايتلىگان
 ايدى. جابر ايسە، ياوروپادە بىر يستىلى ولاوواز بىر نېچك بولسە اسلامە
 جابردە شول درجە دەدر. خامض آزوت و ماعز بىن حقىدە ايكى الك
 تىقىدە بولغان ذات جابر الكوفىدر. جابردىن الك، ايكى قونلى خامض
 بولوب تانولغان خل مكثى گە باشقە نرسە بلىنگان ايدى. انگلىزلارنىك
 مشهور فىلسوفى باكون جابرنىك نامىن لايىقنچە احترام قىلادىر. جابر
 غازلار حقىدە دە بىك توغرى مطالعەلەردە بولغانى كىي، «قايسىغىنە بىر معدن
 تىسخىن ايدلسە وزنى آرتادىر» دىگان، اول وقتقە قدر مچھول بولغان
 بىر حقىقتىنى مېدانغە قويغان ايدى. بىك سادە گنە كورنىگان بو سوز،
 مشهور ستالنىك فىلورستىك نظر بىسەن اساسىدىن يەرگان ايدى. جابرنىك

بو مەھم كىشىنى ھەقىقەت بولارەق، اوزىدىن كۆپ سوڭ كېلىگان ياۋروپا كېمىيا گېرلار يەنە اسنادا ايتلەدر.

تورک فيلسوفلارنىڭ بولغان فارابى ابن سينا بىرلە الكندى، الرازى، ابن رشد، غزالى، موسى وىرادىلارنى، نصيرالدين طوسى كېيى داھىلارنىڭ مەترۇكات قەلبەلەرى آثار عظيمەلەرى بىر مەلتنى بىتون مەناسى بىرلە اعلا ايدەچك، بىر نەسلنى ھەر تۈرلى تەرقىياتكە مەستەد بىر ھالگە كېلتەرەچك پىرنسىپلەر اصوللار بىرلە طواوغدىر. يازقىدر، كە خەلقلەرنىڭ قەدر بىلماۋولۇرى سەبەبلى بو قەبەتلى اثرلارنىڭ بىك كۆپى ضايەع بولغان وقالغانلارنى كىتەبخانە پوچەمەقلىرىدە چىرۇب ياتادىر.

مەسلەمانلار قىرون ووسطى دە ەلم و مەرفەت دىنياسىنىڭ يىگانە ھاكەملەرى ايدىلەر. كىتەبخانەلەر طولۇسى ەالى مەدۇنەلەر اثرلار شول دور تەرقىينىڭ خەلقلەرىنە قالدىرغان تەرىك شەھىدلەرىدەر.

اسلامىيەتنىڭ يەتتىدەرگان اول بىوك داھى جابر كېمىيادە تەقظىر، تەصەبىد، تەرشىبەح اصوللارنى وۇضە و تەأسىس ايتىدى. ھەم مارىلەر، ھەم رەملەر، قال پوتەلەرى كېيى بىك كۆپ جەھازلەر بارسىدە جابرنىڭ ذكاسى يادكارلەرىدەر. ياۋروپا كېمىيا گېرلەرى بو كۈندەدە ھامۇس آزوت مەستەھسالى اىچۇن بو اسلام كېمىيا گېرلەرنىڭ اصوللارنى مەطالەھەدن مەستەغنى بولمىلەر.

بەغدادنىڭ مەشھۇر خەستە خانەسىنىڭ باش طەبىبى ابو بىكر رازى ھامۇس كېرەتنىڭ كەيفىت مەستەھسالەينە و صەفتلەرىنە دائىر، فەن دىنياسىنە بىرنەچە مەلۇماتنى بىرەرگە موفۇق بولغان ايدى. دىخان ھامۇس كېرەت كېبىلەرنى دە ايكى الك مەستەھسال ايتكەن كېمىيا گېر رازىدەر. لىكن ەجەبەر، كە بو مەھم كىشى دە ھەقىقەت بولارەق يەنە ياۋروپالىلەرگە اسنادا ايتىلەدر.

ەلماء اسلامنىڭ فەنگە بولغان مەھم خەدمەتلەرىنە بىشىرنىڭ مەرفۇس كىشىلەرنى دە ەلاۋە قىلۇرغە تەبوشلى: بىشىر بولە خەلاصەسى بىرلە كېرەچ، كېل و كۆمۈر تۈزۈندىن ەبارت بىر مەخلۇطنى تەسخىپن و تەقظىر ايدوب

قمر اعلا اسمن بيرگان بر جسم کشف ايندگان ابدى. قار انغوده ضيالندره -
ياقترتا - نورغان بو جسم بزم بيلد کوز فوسفوردر. حالبوکه ياور و پاليلار
فوسفورنڭ کشفن گبرمانيدلى براندىغه اسناد ايتهلر. دار پرنڭ اسلام
مدنيتى حقنده سويلا گن سوزلر ينڭ بعضلرى بودر. طرفگيراک برله
سويلانوى اصلا احتمال طوتلمغان بو حقيقتلر، اسلاميتنڭ ترقىگه مانع
بولماوينه ايرڭ آچق دليللر بولادر. مع ما فيه بومهم مسئلهده ينه آرتوق
قناعت حاصل بولسون ايچون آمر يقالى دراپر برله برابر ياور و پانڭ
بيوك علماسندن بر نيچه مؤلفلرنڭ اثرلرندين كېلهچك مقالهده اسلام
مدنيتى حقنده سويلىنگان سوزلرى ترجمه ايدلور.

م. شمس الدين.

قضا و قدر مسئلهسى

(باشى ۴ نچى سانده)

صوكفى عصر علماسندن مصر مفتى سى الشيخ محمد عبده حضرتلرى
اسلاميتنى فاتا ليزم برله تهمت قىلغان ياور و پاليلرغه قارشى يازغان
رديه سنده بو حقيقتلرنى سويلىدر: اسلامنڭ كىتاب منزلى بولغان قرآن
حكيم، جبريه لرنڭ فيكرلرن (ولو شاء الله ما اشركنا ولا آباءنا ولا حرمانا
من شىء كذالك كذب الدين من قبلهم) آية كريمهسى برله رد ايدوب،
كسب و اختيارنى آلتمش دورت قدر آيت برله اثبات ايدهدر. ظاهرا
بوڭا خلاف كورلىگان آيتلرنڭ جهلهسى قواندين كون، نياموس طبيعى لر
ديب يررتلىگان سنه آلهيه لرنى تقرير ايچون نازل اولمشدر.

هر بر عقللى كىسه بندنڭ فعلنده مختار (اختيارلى) بولو مسئلەسى
برله امتلرنڭ اخلاق و طبيعتلرى اوستنده كى قدرة آلهيه آره سنده بولغان

فرقى (آپورمەنى) در حال كورر. بىندە نىڭ فعلندە گى اختيارىنى وجدان
 افراز ايدەدر. اوزن بىلمگانلرگە بشقەلر بوڭا انكار ايتمىزلر.
 امتلارنىڭ طبيعت و خىلقلىرىندە غى اختلاف ايسە، موندە مخلوقلارنىڭ ھېچ
 بىرىنىڭ اختيارى بولماس. اللە تعالى، بىر وكوك، بىر وكوك آراسىندە غى
 عالملىرىنى نىپەك خلق ايتىكان بولاسە بولمىلىرىدە شول روشدە يراتمىشدر.
 رسول اللە نىڭ سوزلىرى اشلىرى جەلەسى بو حقىقتلارنى تايىد ايدەدر
 (فوتلىدىر): رسول اللە ھېچ بىر ارمنى طالما تورغان بىر ساعى (سعى
 ايدوچى)، اصلا يالقونى بىلمگان بىر مجاھد، تونىدە اوياغ تورغان بىر
 متھجد بولوب ھېچ بىر كىم آنىڭ اثرىن تعقيب گە (آننىڭ كىبى ساعى، مجاھد
 و متھجد بولورغە موفق بولمادى. رسول اللە نىڭ (بىڭا نصرت وعدە قىلغان اللە،
 بىنم اجتهاد مە حاجت قالدىرماس، دىن بىنى اعلا قىلورغە كفىل بولغان ذات
 بىنم طرىشوو مە لزوم كورستمىز) دىب دعوت وظيفە سىن اتمام اىچون
 تقدير گە تسليم بىرلە كفايە لنوى حقندە بىر خىر نقل ايدىلمگان. بىلكە اللە
 طرفىدىن ايرىشكان شول وعد صادق لىر سعى واجتهاددە گى شوئىن دردىن
 بىندە ارتدىرغان.

اصحاب كرامدە اشبو سيرة نبويه گە ايارگانلر، سوڭىدىن كىلگان
 سلف صالحلردە اصحابنىڭ اثرىنە اتباع قىلغانلر. حالبو كە بو محترم ذاتلر
 علم آلەى نىڭ احاطە سىنە، قىدرة آلەبىئە نىڭ ھەر نرسەنى شمولىنە ايمان خصوصىدە
 انسانلارنىڭ اىڭى كامللىرى بولغانلىرى كىبى، اللە تعالى نىڭ انسانلارغە احسان
 ايتدىكى اىكى فوتنىڭ - عقل و اختيارنىڭ - قىدىرىنى تقدير خصوصىدە
 آدملىرىنىڭ اىڭى عالملىرى ايدىلر. سعى و مجاھدەدە كىسب و عملدە بتون
 انسانلارنىڭ آلدىغى لىرى بولدىلر. اسلام نىڭ انتشارىنە خدمت، صرف
 قىلدقلىرى ھەتلىرى بشقە مىللەتنىدە ھىرت گە قالدردى.

اسلام مەدنىتى دىنيا نىڭ اونتولغان بىر پوچماغىندە غى بدو يلىردىن عبارت
 بولغان، مەدنىت علم و قەدرت اسەپنە ھېچ بىر نرسە بامگان بىر اووچ نومىنى

كەمالتنىڭ غايەسىنىڭ ئايرىشىدىكى، ئانلارنى سىلاپتتە ۋەزىت گە ئېتىراپ قىلغان ئىدى.
 ئىش بىلەن قوم بۇ ساپىدە سىلىم ۋە جىدانغە، ساقى ھەققىگە ماللىك بولۇپ
 ئىتون مىللەتكە قارشى ھەقىقىي مەھەللى مەھەللىدە بولدىلار. بۇ مىللەتنىڭ
 مەھەللى بولغان بىك كۆپ ھەقىقىتلارنى ھەل ۋە مەھەللىنى كەشىف ئايدۇپ بەتتىن
 بىر ئىككى ھەسر سۆڭىدە ياۋرۇپانىڭ نەزىر ھەرتلەرنىڭ قويدىلار.

لىكن مەلئاسى مىللەتلەر ئاراسىدە رۇس شىپاىن كېيى خەبىت
 قىلار پىدا بولۇپ، ئارىلارنىڭ لۇئىياتىدىن (پۇچراقلارنىڭ) يوكلەپ كېتىۋالدى
 ئىرلەر بىرلە بۇ پاك تۇپراقنى بىلچىراندىلار. بۇ كۆن مەيداندىكى خەسارت
 شۇنلارنىڭ قالدۇقلىرىدۇر.

رومان ھەمىستاندىن ئىسلام كېمىنىڭ تۇرلىغان بىر قىرە موالى، ئىسلام
 دىيارىنىڭ كېلۇپ يوكلەپ كېتىۋالدى شىقاق ۋە نىفاقنى ئايراق ساقىدىلار،
 ھەققىدە جەل بەتتىن دىن گە قاتۇشىدىلار. ظاھىرا پارلاق سوزلار، مەزۇر
 (ئالداۋچى) جەل بىرلە مىللەتلەرنى ئالداپ، بۇ كۆنلىكى ھالىگە تەشۋىردىلار
 ھالبۇكى اللە تەلى پىغەمبەرنىڭ (ان اللىن فرقا دىنەم ۋە كانوۋا شىعەلىست مەنەم
 فى شىء) بىرەدۇر.

دەست، مىللەتلەر ئاراسىدە جەرىيە ئاسەندە مەروپ بىر طائىفە ظاھىر
 بولسىدە، دىننىڭ ھەقىقىتىنىڭ ھەقىقىتىنىڭ قارشۇسىدە طورا ئالمازدىكى خەبىر
 بولغانلىقىدىن تىز زىماندە مەقرۇس بولدى. مىللەتلەر جەرىيە بىرلە ئاختىيار
 ئاراسىدە مەتۇسۇپ بىر مەھەللىگە ساللىك بولدىلار. بۇ مەھەللى، سەدىق ئىمان
 مەھەللى، سەدىق ۋە ھەل مەھەللىدۇر. خەستىيانلاردىن بۇ سەدىق كېيى نەزىر ئايدەللىرى
 بولغۇغە ئايدەللى كۆپچىلىك سۆڭى زىمانلاردا مىللەتلەرنىڭ بۇ مەھەللىنىڭ ئاقتىدا
 قىلدىلار.

مەھەللى زىمان بىشە مىللەتكە كۆرسەتكەن چەتق بوزىن مىللەتلەرگە دە
 كۆرسەتۇپ، بىر نېچە ھەسر دىن بىرلى مىللەتلەر ھەل فساد بىرلە مەتۇل بولدىلار.
 بۇ مەفسەلەر ئىسلام ئاراسىدە بىر طاقم ئوھام نەشر ئايدىلار. بۇ ھەل بىرلە

اصول دىن آره سنده قطعاً مناسبت يوقىدۇر.

بو اوھام گە دىن، صحىب نىڭ اثرلىرى بىر لە غلبە ايدامگان صورتدە جاھلارنىڭ ذھنلارنى بتونلاي بوزەچق، ھاقلارنى تىرددگە تشورەچك بىر طاقم وساوسىدىن عبارت بولغان ايچون مسلمانلارنىڭ فىكرلار يىنە مسلط بولدى. اصول دىن دە جھالتنىڭ عوموملىشوندىن مسلمانلار اراسىندە عطات دە عومومىت كىسب ايدوب، بو خصوصە يوقارغى طبقە دە بولغانلارنىڭ دە خىلى ياردملرى تىدى. بو خرافەلەر جەلەسى ايراندىن ھىندىستاندىن كىلدى.

اسلامنىڭ حقىقتىدىن خىرسىز بولغان ياوروپالىلارنى ساتاشدىرغان نرسە، جزائر تونس اطرافىدە يورگان دروېش قىياقتلى خرىفلردۇر. بىلكە دىننى معىشت كە ذكر اللھنى تجارت گە واسطە قىلغان بو كىيلردىن اسلام دىيارىنىڭ بىر اورنى دە بوش دگىلەر.

اگر مسلمانلار اسلام نىڭ حقايقىن آڭلاب، دىن لىرىدە صلابتى بولوب، اوستلار يىنە فرض بولغان وظىفەلرنى ادا ايتسەلەر، دىن ودىيالرى ايچون سەئى وەمەل قىلسەلەر ترقى و تىكامل ايدىرلەر، عمللار يىنىڭ ثمرەلى نىتىجەلى بولووى ايچون تىقىدىرنىڭ ياردەمىنە اعتماد قىلورلر ايدى.»

اسلامنىڭ حقايقىدە كىڭ ودرست معلوماتلى بولغان مفتى حضرتلرى، بو دىن فطرى نىڭ تەلىم ايتدىكى قدر عقىدەسى، ئىچك و كىلر طرفىدىن خرافە ھالىنە كىلووېنى گوزل بىيان ايتدى. لىكىن اسلام قوباشى غروب قىلماس. بو كىبى خرافەلەر بىر آرزغە پىردەلەسە دە يىنە بىر زمان اطرافقە نورنى نىشر ايدىر. قرآن كرىم احادىث نبو يە مېدان دە بولوب تورغان دە ھىند و ايراننىڭ روما و يوناننىڭ و بىشقەلرنىڭ خرافەلرى ھىر بىرى بىر كون محو اولور. (ويومئذ يفرح المؤمنون)

آخىرى بار.

م. شەمس الدىن.

مولد شريف اوتووى مناسبتى بولە.

مولد نبوى بېرەمى مسلمانلارنىڭ ايكى الوغ مى بېرەملەردىن بولغانىن سويلەرگە دە حاجت يوق. چۈنكى انسانلارنىڭ دىنى، اخلاقى واجتماعى حاللارنى اصلاح، دىنبوى اخروى سعادتلارنىڭ سببلارنىڭ ارشاد ايچون كېلىگەن، بتون عالمگە رحمت بولوب كۈندىرلىگەن خاتم النبىين رسول الله محمد صلى الله عليه وسلم حضرتلارنىڭ دىنياغە تشرىف قىلغان مبارك كۈنى ايكى شرافتلى و حرمتلى، بېرەم قىلورغە شادلانورغە ايكى تېوشلى كۈن ايكىلىگى ھەر كىمگە معلومدر. رسول الله حضرتلارنى فېل يلىندە ربيع الاولنىڭ ۱۲ نچى كېچە سىندە مىلاددىن ۵۷۱ نچى يىل آپرىل ۲۰ لىرىدە دىنياغە تشرىف قىلغانلار ايدى صلى الله عليه وسلم.

اوشبو الوغ و مبارك كۈننى رەسمى بېرەم حالىنە كېلىتروچى، بو سىنە حسنى باشلاب بولغە قويوچى اسلام پادشاھلارنىڭ ھىجرىتىن ۶۳۰ نچى يىلدە وفات بولغان اربىل صاحبى ملك مظفر حضرتلارنى بولمىشدر. بوندىن سوڭ دىنيانىڭ ھەر طرفىدىغى مسلمانلار بو كوركام سىنتىنى ھوما قېول ايدوب، اسلام پادشاھلارنى اميرلارنى بىر بىرىن مسابىقە - اوزىشور - درجە دە بو بېرەمنى بىك طنطنەلى روشە اجرا ايدوب كېلىگانلار و كېلىمەكەلەر. ھەر بىر مسلمانلار دە حاللارنىچە بو بېرەمنى احترام ايدوب اوتكارەلەر. اسلام ەلماسى مولد حقنىدە مخصوص كىتابلار و قصىدەلەر تاليفى و انشاد ايدوب، مولد مجلسلارنىدە بو اثرلار اوقولو عادت بولمىشدر. اسلام مەلىكتەلەردە بو بېرەمدە شەرلەرنى زىنتلاب چراغلار بىرلە ياقىرتوب، تورلى شەكل تورلى اوط نورلار ساچا تورغان ھەر تورلى را كېتلەرنى ھواغە يبارەلەر. تەشاشا قىلوچىلارغە بو حاللار آيورم شادلىق بېرە، كوڭلەرنى آچادر. لىكن مصر استانبول كېيى يىلردە بو بېرەمگە بىر نېقىدر بدعتلەر قاتىشوروندىن شكايەت ايتوچىلار بار.

بىز دەدە خىسۇسۇسا سۇكۇفى يىللىرىدە بۇ مېبارك كۇننى حىرمىتلاپ مۇلد
مىجلىسلىرى يىصاب قىران خىتم قىلو مۇلد قىسەلىرى اوقۇ كىبى كۇركام اشلار
عادىت بۇلوب بارا. فقط بۇ اشمىزنىڭ دە يىتىشىمگەن اورتىلىرى كۇر بىنۇب تۇرا:
بىزدە مۇلد مىجلىسلىرىدە اوقۇلا تۇرغان كىتابلىر كۇبىسى بىلكە بىتونلايىبى
غىرىبچە بۇلغانلىقىدىن تىكلا وچىلىرىنىڭ كۇبچىلىگىن رۇحلىنىدىمى، مۇلد قىسەسىن
تىكلا ودىن مقىسۇد بۇلغان ائىرنى بىرىمى. مۇلد مىجلىسلىرىدە اوقۇلا تۇرغان
كىتاب، اوز تىلمىزدە ھىركم آ كىلاردى رۇشە بۇلووى اوستىنە كۇكلىرىدە
رسۇل اللەغە اسلامىت گە چىن مىجىت اورناشدىرلىق اسلوبىدە بۇلماقنى البىتە
لازمىدۇر. مۇلد مىجلىسلىرىدە اوقۇلا تۇرغان البرىزىجى كىتابى غىرىبچە بۇلووى
بىرلە بىرابىر، رسۇل اللەنىڭ سىرى شىرىفەسىدىن ايكى مۇھىملىرىنى ذكىر ايتىدىكىدىن
غىرىبچە آ كىلاغانلىرىنىڭ كۇكلىرىنىدە بۇ رۇشە ائىر قالدۇرلىق تۇگىل يىنە بۇ
كىتابىدە مۇسۇوع وسائىر بىيانى مىناسىب بۇلماقنى نىرسەلىرىدە بار.

مۇلد كىتابلىرىدە بىگىرك شۇشى مۇسۇوعلىرى سۇبىلانۇرگە تىبۇش بۇلسە كىرك:
رسۇل اللەنىڭ بىعتىنى سىببىلى دىنياغە ايكى الوغ اصلىح ايكى بىوك انقىلاب
كىلووى؛ دىيانىت و اخلاق، مىعارفى و مىدىنىت دىن مىحروم بۇلغان، جاهلى
عادىت، و ئىنىتىلرگە تمام القىلىنىگەن، بىر بىرسىلە ھىمان تالاشۇب سۇغشۇب
بۇرگان، آرالىرىدە رابطە و نىظام بۇلماقنى بىر قۇم آرەسىندە رسۇل اللە صلى اللە
علىه وسلم ظاهىر بۇلوب آن وقت اچىندە آنلىرىنى دىيانىتىلى اخلاقلى مىعرفىتىلى
مىنتىظم بىر مىلت ھالىدە كىلتىرۇب جاهلى عادىت و اخلاقلىرىنىدە ايسكى
تۇرمىشلىرىنىدە بىتونلاي يىط بۇلغان يىا كۇا بىر ھىياتىكە آلىشىدىرۇى آنلىرىغە
الفت و مىدىنىت رۇحن نىفخ ايتۇى، دىنبۇى اخروى مىعادىت سىببىلىرىنى تىلىم
ايدۇب ھىران و مىدىنىت قاعىدەلىرىنىدە ارشاد قىلووى كىبى ھىچ بىر مىصلەلىرىنىڭ
قۇللىرىدىن كىلمىگەن بۇ كىبى ايكى بىوك ھىملىرىنى آن زمان اچىندە مىدانغە
قۇبووى سۇبىلەنسە، اسلامنىڭ بۇتۇرلى ھالى تىلىملىرىنى كۇرسە تىلسە، كۇكلىرىنى
بىلطىبىع اسلامغە چىذب ايتلۇر. ياورۇپانىڭ ھىلم و مىدىنىتلىرىنىدە مىغروور

بولغانلار حاضرگى علم و مەدنىيەتنىڭ مەيدىنى و باشى اسلام بولغانن البتە
 آڭلارلار ايدى. مولد مجلسلەرنىڭ اوقۇلاچق اثرلار بو موضوعلاردىن عبارت
 بولورغە تېوشلى، كوڭلى اوياغ بولغانلارغە اثر بېرىلك روشدە بولماقنى البتە
 ضروردر. يەنە مولد مجلسلەرنىڭ سوزگە اوستا خطىبلار رسول اللەنىڭ مەنەبەينە
 دائىر مەخصوص خطىبلار سويلامكار يەنە بىك فائىدەلى اش بولور. گوزل
 خطىبلار نطقلارنىڭ كوڭلەرگە آرتوق تائىر قىلووى تېرىبە ايدى و چىلەرگە
 معلومدر. وما يتذكر الا اولوا الالباب. انشاء الله كېلەچك مولد نەبوى
 مجلسلەرى اېچون بو اسلوبدە اثرلار حاضرلەنسە كېرەك.

محمد نجيب تونئارى.

توبىيە.

كشىنىڭ طبيعتى، پېغمبەرلەر تېرىيەسى. ايزگىلەرنىڭ
 پېغمبەرلەر يولنى طوطوب بارولرى. پېغمبەر سوڭندىن
 دىن گە كىرگىزلىگان تەكلىفلەر. اصل دىن كىتابىنە
 قايتونىڭ تېمىشلىگى. مسلمانلار دە دىن باشلىقلارنىڭ
 تېرىيەسى. عوام تېرىيەسى.

الله تبارك و تعالى كشىگە ياخشىلىق ھەم يامانلىقغە ھەر ايكسنى دە
 مېل گە استعداد بېرىگان. اول اوزىنىڭ تەلوى بلەن ايكى ياقنىڭ قايسىنە دە
 مېل ايتەرگە اختيارلى (وھدىناھ النجدىن) اول تەلەسە ياخشى بولا: قولندىن
 كېلىگان چاقلى ھەر كشىگە فايده ايتەرگە ھەم آرزۇ ضرر كېتىرودىن
 طبيئورغە طرشا، وجدانىنە قارشوب، اوزىنىڭ روھىن تېرىيەسىزلى
 طورغان اشلىرىنى اشلىمى. ايكىنچى تولى ئەيتىكاندە: الله قوشقانلارنى
 اشلى ھەم طېغانلارندىن طېيلا.

ھەم اول تەلەسە يامان بولا: كشى فايدهسىن قارامى. ھېچ شەقتىسىزگە

بىر كىشىنىڭ حاجتى اوتتەلەچك ايكان، بو شونى اشلەمى، گل اوزى اوچونگنە اشلى، اوزى اوچونگنە قايفرا. وجدانن ايزوب روحن تىرىپەسزلى طورغان اشاردىن طارتىمى. آڭا نفس لذتى جىتە. باشقەچە ايتوب ئەيتكەندە: اول، الله قوشقانلرنى اشلەمى، طىغانلردىن طىيلىمى. ايندى كىشىنىڭ طىيىتى شولاى بولغاچ، اول نىلر اشلەمەس؟! تەسە ھەسندە اشلى آلا اول: اورلى، آلدى، سوگە، قىنى، اوتىرە، طاغىن ئەللە نىلر، ئەللە نىلر اشلى آلا اول.

ھەم واقعا، اوز بىزگە ھەم دىيادەغى كىشىلەرگە دقت بلەن فاراساق، شولارنى اشلىگانلرنى كوروب طورابىز. ئەلى بىزگە بلەنگان جىنايتلردە بتەسى توگل. مۇنە شوڭا كورە، بىك بورونغى زماندىن، حتى تارىخدىن ئلككى زماندىن بىرلى آڭلى ھەم وجدانلى كىشىلەر خلقنىڭ شوندى بوزقلىقلرنى كوروب، موڭا بىر چارە كورلەنگەندە جىر يوزى فساد (بوزقلىق) بلەن طولاچق ھەم كىشى «كىشى» توگل، بلكە بىرتقىچ، وحشى جىوان بولوب قالاچق دىب، بىك قايفرغانلر. ايكىنچى تورلى ايتوب ئەيتكەندە: الله، شوندى بوزوق كىشىلەر آراسىدىن عقللى ھەم ايزكى كىشىلرنى تابوب آلرغە الھام باكە وحى بلەن بو حالنى آڭلاتقان. مۇنە شول كىشىلەر «پىغمبىر» دىب آنالغانلر. بو كىشىلەر خلقنى تىرىپەلەو يولندە نىندى فدائىلىكلر ايتكەنلرنى، آنلارنىڭ تارىخلرنى اوقوغان كىشى بلە. آنلر شولاى ايتوب بىك كىوب خلقنى ھلاك بولودىن صاقلاب قالغانلر. بو كۈنگە حتى قالغان مشھور دىنلر ھەمەسى بىرەر پىغمبىرنىڭ ھدايتى ھەم آنىڭ طىرشوى سىببلى اورنلاشوب قالغان. بو دىنلر آراسىدە افراط بلەن تفرىطدىن يراق خرافاتدىن پاك بولغان اسلام دىنى ھەر زماننىڭ ھەر خلقنىڭ احوالەنە مناسىب بولغان حق دىن در (ان الدين عند الله الاسلام) (ھو الذى ارسل رسوله بالھدى ودين الحق لىظھرہ على الدين كله ولو كره المشركون). اللهنىڭ كىتابىن آرطلار بىنە طاشلاوچى، اللهغە افترا ايتوچى، دىننى

آنگلاودن محروم شخصلار طرفىدىن دىن اسلام غە چىقارلغان «موگزلر»
 ھەم دىن اسمى بلەن طارانلغان خرافاتلار غالى اسلام گە ضرر ايتودن،
 آنڭ درجەسىن توشىرودن بىك توبەن طورالار. اللەنڭ كىتابى مېدانىدە.
 ھېچ كىم نڭ آنڭ بىر حرفى بولسۇن اوز گەرتور گە حقى ھەم افتىدارى يوق.
 (انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون).

پېغمبەرلەر اوز زمانلارنىدە نى چاقلى خالقنى طوغرى يولغە كوندەرگە
 موفق بولسەلدە، اوزلارنىڭ صوڭ خالق آفرىلاب دىن تەلېماتىدىن چىتسە
 طاربا باشلاغانلار ھەم دىنى كىتابلارنى اوزلارنىڭ آرزولرىنە تارتوب تاويل
 وتەرىپ ايتە باشلاغانلار.

بىز كوز بىزنى آچوب قاراساق، قولاقلار بىزنى ياخشىلاپ سالساق،
 ھېرتلەر كۆب. لىكن كۆبىزنىڭ كوزلرى كورمى، قولاقلىرى ايشتمى،
 باشلىرى اشلەمى... قرآن دەگى تارىخى قىسەلەر، وصفلەر، مىثللەر، بىزنى
 اوقوب ئىتلىندىرر اوچونگە توگىل، بلكە كۆبىسى بىزگە ھېرت اوچون،
 ھىنى اوز بىزنىڭ بولاچق بعض حاللە بىزنىڭ اوخشاشن اوز بىزگە كورسەتتۇ
 اوچون كىترلىگان بولسەلەر كىرەك.

مۇنە بو، يھود علماسىنىڭ دىنى تەلېماتىنى خالقغە اوز گەرتوب
 سويلەولرى طورسندە كىلىگان آيتلارنى آلساق، ھەممىسى بىر مەبەر، بىزنىڭ
 تىگى باباغى، دىنگە «موگز چىقار وچىلەر» غە كېلەدە يابىشە (بولاي بولغاچ،
 قرآن دەگى قىسەلرغە اجىبىلارنىڭ طەن ايتەرگە اورنلرى يوق، بلكە بو
 قىسەلەر قرآننىڭ بلاغىتىن بوغارى غەنە كوتەرەلەر.)

مۇنە شولاي، ھەر دىن، اوزىن تاسىبىس ايتوچى پېغمبەردىن صوڭ،
 باشقە تۇسكە كورە باشلاغان. مۇنى بىلور اوچون دىنلەر تارىخىن كوررگە
 كىرەك. بىز بىت باشقە دىنلەر بلەن اوز بىزنىڭ دىن چاقلى ياقىدىن طانىش توگىل.
 شوڭا كورە آلرنى قوپوب اوز دىن بىزنى گنە تىكشىرىك: اگر بىر ياقغە
 القرآن الحكيم ابلە احادىث صحىبەنى، ايسكىنچى ياقغە «دىنى كىتابلار» نى

فويوب چاغشدروب فاراساق، هيچ شېھەسىز، صوڭغىلارنى اۆلگىلەرگە
پىك كوب اورنلار بتونلەي باشقە نرسە ايتكانن كوررېز: صوڭغىلارنىدە
پىك كوب قوشمىطالار، اوزگەرتولر هم تىكلنلر بولور. بو حقيقتنى هر بىر
مطالعەسى بار كىشى بلور.

شولاي بولغاچ بىزدە اوز بىزگە هر بىردە حسن ظن بلەن قاراماسقە
بلەكە انتقاد كوزى بلەن قارارغە كىرەك. بىزگە «يھودلار شولاي ايتكانلر،
بولاي ايتكانلر، نصارا شوندى موندى هم مشركلر فلان ايتكانلر، تۇگەن
ايتكانلر...» دىب، بار يامانلىقنى آنلرغە اسناد قىلوب اوز بىزنى آقلاپ
قالدورغە تىبىش بولماس تۇسلى كورنە. بلەكە دفت و انصاف كوزى
بلەن اوز بىزنىڭ حاللر بىزنى تىكشورگە وانتقاد ايتەرگە كىرەك: «طوقتا
ئەلى، درست، يھودىلر پىغەمبەرگە قارشوب، كفران نعمت ايتوب، دىنلارن
اوزگەرتوب هم اللەدىن باشقەلرنى ارباب ايتوب، اللەنىڭ آچوون آلمانلر؛
نصارا، عىسى پىغەمبەرنى «اللەنىڭ اوغلى» دىلر، اللەغە اوچ تورلى شىخىت
اسناد ايتەلر؛ مشركلر بولسە، پىغەمبەرنى رىجتىكانلر، آنى طىكلاماغانلر؛
منافقلر ايسە، طىشدن ايمانلى، اچدىن ايمانسىز بولوب اللەنى هم پىغەمبەرنى
آلداماقچى بولغانلر.... درست، آنلر شولاي ايتكانلر، ئە بىز؟ بىزنىڭ
اوز بىزنىڭ ارادە شول اشلارنىڭ باكە شونىڭ شىكىللىلرنىڭ بىرسىدە يوقمى؟...»
يوغارىدە يازغانلردىن آڭلاشلسە كىرەك: كىشى همان كە كرى
بولغە آوشە، همان نىفسىنە اىرروب وجدانن ايزە، همان روح تىربىسەنە
اهمىت بىرمى، مادى لذت بلەن قناعىتلەنە، صوڭغى حالنى اوبلامى،
حاضرگى راحتنى گنە تلى. مۇنە كىشىنىڭ طىبىعتى شوشى. شوڭا كورە،
اللە القرآن دەدە كىشىنى شوڭا موافق صفتلر بلەن كىترگان: (وكان الانسان
كفوراً) (ان الانسان لظلوم كفار) (ان الانسان لربه لىكنود) (كلا ان
الانسان لىطغى ان رآه استغنى) (ان الانسان خلق هلوعاً...) (خلق
الانسان ضعيفاً) (خلق الانسان من عجل).

بولاي، كشي نك طبيعتى بوزقلغى ميل ايتوچەن بولغاچ، اوزاق
 زمانلر اونو بلەن دىن بتونلەي بوغالوب بئەرگە كبرەك ايدى. چونكە
 هر وقت پيغمبر كېلوب طورمى، ايكي پيغمبر نك آراسىندەغى زمان
 يوزەر يىلاب سانالا. يوق، دىب بوغالمى. هر عصرده پيغمبرلر نك دىن
 كتابلرندىن آيرلمى طورغان ايزگېلر عالملر بولا. آنلر دىن نك صاقلانويىنە،
 خلق نك طوغرى يول بلەن باروويىنە بيك طرشالار. بوز نك حقندە بيك
 كوب شلنەلر ايشتەلر جزائلر كورەلر هم شولاى ايتوب خلق نك دىنندىن
 آيرلماوويىنە سېيچى بولالار.

بو مقدس وظيفە، بزده محلە اماملرى هم دىن معلملرى اوستيىنە توشسە
 كبرەك. اماملر القرآن الحكيم ايلە احاديث صحىبەنى مسجدلردە جەمە،
 عيد كىي مسجدكە خلق كوب جييلغان وقتلردە آزلاب، آزلاب آچق مىلى
 تللىرى بلەن سويلەرگە، آكلاتورغە تېيش ايدى.
 آخرى بار.

حکمت مفتاح.

توشنچە.

باشى ۶ نچى سانده.

مقصودقە كېلىك: باشقە كشيپلر نك ھەسسى دە طبيعتدە بولغان مخلوقات
 وموجوديتلر نى -- ايجادنى الەرغە ترەب يورانغان حالده، فاليس الەلر نى
 بر ياققە قويوب عقلى علەلر، سېبلر ازلەرگە باشلى. موجودات واقعەلر نى
 بولغانى حدلى عقلى بلەن تېكشروب «عل عامە» ياكە «جسم اصل»،
 جسم بسېط «صو» دىب طابا. آنك بوسوزى جامدار طورندە، حيوانلر -
 طورندە، اول بر تورلى دە سوز ئەيتە آامى. آندىن سوڭ كېلگان
 آنا كسيماندر «جسم بسېط» هوا، دى؛ حيوانلر طورندە دە «تكامل»

بارلىقنى دەوا ايتىدۇ، يەنى كىشى، كىشى بولۇپ، آط، آط بولۇپ بارا تىلماغان
باشقىدە حيواندىن تىكامل ايتۇپ بولغان دىمكىچى بولا، لىكىن قىناعتلە نوراك
اثبات قىلا آلى. (مۇنى سوڭغى زىماندە دارۋىن اثبات دە ايتىدى).
«فېساقور» باشقىدە ياقىدىن اويلى: اول، بوتۇن دىنيادەغى اوزگەرشلرنىڭ
حسابچە بىر بىلىگلى قانون، قاعدە آستىدە ايكانىن كىشى ايتىدۇ، قوياشنىڭ
چىغۇى باطۇوى، فصول اربىئەنىڭ كىلوشى، آينىڭ زورايۇوى، كىچىرەيۇوى
خىساب آستىدە بولۇدىن اويلاپ، حتى طاوش وموسىقىنىڭ دە حسابچە
باش ايكانىن دەوا ايتىدۇ. فېساقورنىڭ عصر داشى كىسبىنافان يونانلار و باشقىلرنىڭ
آللەلر يىنە قاطى ھىچوملر يىاصى. «اللەلرگىزنى سىز اوزگىز يىاصىسىز، شونىڭ
اوپۇن دە بوتۇن اللەلرگىز اوزگىزگە اوخشاشلى، آدم صورتىدە، اللە بلەن
شايار ماسقە كىرەك، عقل، اوى يىتەرلك ذات توگىل، اول» دى. واقىئەدە اول
وقتدە يونانلرنىڭ اللەلرى صورتا گىنە توگىل فعلا دە بوتۇنلەى آدمگە اوخشاش
ايكان. مثلاً آلا صوغشا، يالغانلى، سوز قوياشا و باشقىلر. ھىر اقلىت
جىسم بسىپ اوط، دى ھىم جانلى نەرسەلردە، جانىز نەرسە تىكامل اصولى
بلەن ھىمان آلفە بارغانن دەوا ايتىدۇ، لىكىن آنى وقتىدە يىاخشى آكللى
آلمىلر، اول بىك بولغانچىق ايتۇپ سويلى، آنىڭ دەواسىن، بىزگە، سوڭغى
فېلەسوفلردىن «اسپەنسەر» اثبات ايتىدى. «دىموقرىت» ظاھر بلەن توگىل
باطن عالەندە اش كورە باشلى. عقل بلەن قىلبىنى بىر تىگىز اشلەتورگە
طرشا، شونىڭ اوپۇن دە اوز اختىيارى بلەن كوزىن تورتۇب چىقارا. كوز
آرقلى مھىپ، ظواھر عقلنى بىك اشغال ايتىدۇ، چىلاب اويلاغە اىرك بىرمى
دىب صوفرايا. صوفىر حالندە اويلاپ خلقتدە اصل اجزا غىر متناھىيە دىب
طاھا. بوتۇن مخلوقات، شونىڭ ايلەن بىرگە «جان» دە باياغى اجزانىڭ بىلىگلى
بىر قانون آستىدە تىركىب ايتۇندىن بولا، دى. بو اجزا بىزنىڭ متكىلمىننىڭ
«جزئالدى لايتجىزى» سى توگىل، بلىكە ايسكى حكەمتلردە اجزا دىمىقراطىيە
دىب پورتىكان اجزادر. بولار ھىما انقىسامنى قابىلار.

بو فيلەسوفلاردىن سوڭ، بولارنىڭ تەلىمات و دەۋالرىبىنە فارشى قاطى
مناظرە ھەم انكار بلەن «سوفىستائى» لىر قالقا. بولارنىڭ باشلىغى پىروتاغور
دىگان ھەكىم دىر. بولار آراسىدە لا ادرىلەر بىك كوب چىغالىر. ھەرقايسى
دېھرىك سوزگە بىك اوسطا. مناظرەغە بىك جىتۇز بولغانغە خلىقنىڭ اھتبارىن
اوزلرىبىنە بىك تىز جەلب ايتەلەر، خلىق ايركلى ايركسىز بولارنى طىكلارغە،
ھەم بولارنىڭ تىنقىدى آستىدە بولغان ايسكى فيلەسوف سوزلرىن تىكشىرنورگە
باشلى. خلىقە ھەلم گە مەبت طووا... سوفىستائىلەر طىبەتنى تىكشىرۇبىكنە
بىر نەرسەدە بلوب بولمى، طىبەت يالغانلى، طىبەت دە يالغانلى، بىزدە
آلدانامز، دىستىكنە ئەيتىكاندە بىز بىر نەرسەنى دە بلورگە صلاحىتلى دىكل،
ھەم نەرسەدە شىبە بار، شىبەسىز بىر نەرسەدە يوق، اوط بلىكە بوتونلەي
پىشمى طورغاندىر، دنيا اوزى دە بلىكە بوتونلەي يوقدىر، بىز بلىكە بارەزدە
يوقمىزدىر دىب پىر طوزدىرالىر. اوزلرىنىڭ انكار و بىجىلرى ايلە، البتە كوب
عالملىرى اعجاز ايتەلەر. بولارنىڭ باش ھەكىمى بولغان پىروتاغور الەلر
طورىدە بىك قاطى سويلى باشلاغاچ جىرا طوقتاتقانلر ھەم يازوب بارغان
كتابىن بوتون خلىق آلدندە اوطقە سالوب ياندىرغانلر. دنيا دە ھەكىمگە
طارتىغان وياندىرغان كىتابلرنىڭ ايكى بىرىچىسى شول كىتابدىر.

كىتاب بولاي تمام بولا ايكان: بوتون كىشىگە اورتاق بولغان ھەقىقت
يوق. ھەقىقت كىشىنىڭ اوزىبىنە قاراب تورلى، تورلى بولا، ياخشىلىق بلەن
ياوزلىق دە شولاي. بىر اش بىرەوگە ياخشى، بىرەوگە ناچار، ياوز، ياوزلىق،
ياخشىلىق، ھەقىقت دىگان بولوب بوقغە اوارە بولما كىز، اشنى اوز كىز
تەل گانچە فيلا بىر كىز... ياوزلىق دە يوق، ياخشىلىق دە يوق، ھەقىقت دە يوق،
بولار باردە كىشىنىڭ اوزىنىڭ نىظرىدە غنە...:

سوفىستائىلەر شولاي آچقىدىن، آچق اش كوروب طورغاندە، آلازغە
فارشى سقراط كىلوب چىغا. سقراط سوفىستائىلەرغە فارشى: بوتون بىشەرگە
اورطاق ھەقىقت، ياخشىلىق، ياوزلىق بارلىقنى دەۋا ايتە ھەم عالمىڭ عالم

اسباب ايكانن سوپلى. توره لردە دشمانلرى بولغانغە كوره آنى سياستدە هم دينسىزلىكدە عيبلەب اولم جزامينە حكىم اينەلر، آغو اچوب اولە - بو قدرسى هر كىمگە معلوم دپەرلك. بىزنىڭ اوچون كىرەك بولغانى شول، كە سقراط عقل ايله قلبنى بىرگە اشلەتە. ناچاراقتى قىلغاندىن سوڭ اچدە بىر نورلى ناراضىلىق پيدا بولا، دى. وجدان دپەكچى بولا. بوهر كم اوچون هر اورندە بىر توسلى، دى. شولاي اينوب مشترك بولغان ياخشىلىق، ياوزلىق چغارا.

سقراطنىڭ تەلپماتى بىك كوب، لىكن بىك فصقە بولغان. شونىڭ اوچون شا كردلرى آنى تورلىچە آڭلى ايكان. آنى درست آڭلاغان كشى فلاطون بولغان، فلاطون آرقلى آرسطو آڭلاغان. مونا شولار ايكىسى سقراطنىڭ تەلپماتىن ايكى باقلاب اوسدركانلر. فلاطون حس ياغىدىن باروب چققان بىر شاعر، آرسطو ايسە زىرەك هم اطرافلى كشى ايكان. فلاطون خياللر بلەن قاطشدروب سقراطنىڭ «ياوزلىق»، «ياخشىلىق» بار دىگان سوزىن كىيگەبتەكان. اول بىزگە بىك معلوم ملا عباس فرانسوى نىڭ «دارالراحت مسلمانلرن اوپلاب خىالى بىر طورمش نوزگان كىك فاوز خيالندە ئىللە نىندى عالم لىر ياصاب، ياخشى عالملر توزوب ماتاشقان. اول عالمگە بىزنىڭ ايسكى كتابلردە «افلاطون نىڭ عالم مثلى» دىب يورتلر ايدى. آرسطو ايسە سقراطنىڭ «عالم - عالم اسباب» دىگان ذهابن كىيگەبتوب، جىرگە، طبيعتكە و آندە بولغان طورمشقە بابشقان و بىك كوب تىكشورنىگان. فلاطوندىن باشقە شا كردلرى سقراطنى ايكى تورلى آڭلاغانلر، قايسىلرى بخت - لذت كە ايرشودە دىب دنيانىڭ صفاسينە، بابلىغىنە، لذت و راحتينە بىرلورگە، يتشورگە طرشقانلر، قايسىلرى بوتونلرى مونىڭ عكسىنچە: بخت دنيانىڭ مشقتندە، عذابندە و طورمش ايله بوياالمادە، دىب دروېش بولوب كىتكەن. هر حالدە سقراط حكيم سوفسطائىلارغە فارشى بىك زور بىر از قالدوغان بولا...

ئەلبىگە قىل سويلەنگان فيل سويلر اوز دەوار يىنە اوزارى اشانوب قاراغانغە البتە جانلىرى طنچ، هم عقللىرى دە تىگىز تىرى دە اوتىكان. آدم الالى بيت بارسى دە، شوندى قابىلىت گە مالك توگل، تورلى فيل سولف نىڭ تورلى ذهابى بلەن بشرىتنىڭ باشى ئەيلەنوب بىنە دە ياكى سوللر طووا باشلى؛ اول سوللرنىڭ اوللرى شولار: عمر بىك قصقە، حىيات چو بارلاندى، برەو كىلوب قىلگىنى بورچى، برەو كىلوب عقلگىنى بورچى جان گل شىبە دە، ترددە بورور گە كىرەك، بو - طور مشمونى؟ نىچك ايتوب عمرنى طنچقە، بور چلەيغە اوتىكەرور گە كىرەك؟ دنىادە طورغاچ بيت ايندى طنچ طورورغە، طنچ اولەر گە كىرەك ايدى، بو بختكە ابرشور اوچون نىچك طورورغە كىرەك؟

بو سوللرغە تورلىچە جواب بىرور گە طرشوچىلر بولا. ارادە مشهورى ئە فيغور حكىمىر. ئە فيغور ئەينە: طنچ بەشەر اىچون آدم چن معناسى بلەن «حر» بولورغە كىرەك. چن حر بولور اوچون ھىچ بر نەرسە نىڭ تعلقى، تسلطى استىدە بولماسقە، ھىچ بر نەرسە دن قورقماسقە كىرەك. آدمنىڭ جاننىدەغى بارلق طنچسولق اولەدن قورققانلقدن كىل. شول قورقو بىسە آدم-حر، آدم حر بولسە هم طنچ، دى ئە فيغور. ئە فيغورنىڭ عصر داش علمالرنىن قايسىلرى عمر بىك قصقە، ابدىتكە قاراغاندە، بر سىكونتدە يوق، شول كوز بوموب كوز آچقانچە بولغان حىياتدە - مونى نىچك اوزدرورغە، نىچك طورورغە دىب اويلانوب طور ووى دە كولكى. شول ئەز حىياتدە «طورورغە» دىب ئالە نىندى «طول امل» قوباروب يورگانچە، طبيعتكە طابشورلاستى دە دنىادەغى بر مینوت حىياتگىنى اوتىكەرەستى، طبيعت تلەسە نىشلەر، شول بر مینوتدە عذابى چىكدرور، طنچمى طوتار، اول بر سىكونت نىڭ عذابى نى طورسون دە طنچلغىنى طورسون، دىلەر ايدى...

آخرى بولور. ن. دوماوى.

اسلامدە امامت.

اسلامدە امامت بىندەلرنىڭ ايكى مقدس عبادتلىرى، اسلامىيەتنىڭ بىرىنچى شىعارلىرى، بولغان نىماز دە قىدوۋەلك، و آنىڭ قىيام و كىمالندە مدارلىق، حضور رب العالمىن دە مناجات اىچون امىن لىك اولان بىر رتبە ئالىيە و وظيفە مقدسەدر.

بىنا ئالىيە متصدى و انتخاب ايدلەن ذات قوم اىچىندە ايكى افضل و اعلم اولانى ايكى پاك و عالى، يعنى تىوشلىچە علمى اولوب آنىڭ و فقنچە مەھذب اولان كەسنىە اولمايدىر.

شونلىقدىن ايكى لك رسول الله صلى الله عليه وسلم بالذات كندىسى امامت ايتەش، و اول وظيفە مقدسەنىڭ حقىنى كىما يىنبى ادا ايتەش، و شول واسطە ايلە كرك حاضرلىرگە كرك دىننىڭ ركن عظيمى و تەئىب اخلاقنىڭ ايكى بيوك مدارى اولان نىمازنىڭ اركان و ادابىنى، الله ذوالجلال حضورندە چىن بىندەلك وظيفەسىنى اوتا و روشىنى فعلا كورسەتەش و اوگراتەشدر.

رسول الله دىن (صلى الله عليه وسلم) سوگىرە امتنىڭ ايكى حرمتلو و ھىيەدىن افضل كورامەش ذاتى ابوبىكر الصديق سوگىرە كندلك ھىر الفاروق، سوگىرە عثمان ذوالنورىن سوگىرە على المرتضى ھىر واتى رضى الله عنھم رتبە مذكورە مقدسەنىڭ قىسقىتىنى صاقلاپ لىياقت و استحقاقلىرى حسبىچە كثرە اشتغاللىرى رىغىنە اوزلىرى امامت ايتەشلىر بو وظيفە دىننىەنىڭ حرمت و عظمتىنى رىعايە ايتەشلىردىر.

خصوصى امامتلىرىدە رسول الله صلى الله عليه وسلم خالقنىڭ علم و دىانت و اخلاق اعتبارلىرىلە ايكى قدرلىسى ايكى امتىيازلىسى انتخاب و تەئىب ايدلەك باپندە تورلى حدىثلىرى ايلە ارشاد ايتەشلىر. قرون خىردە و آندىن سوگىرەدە بو بابدە بىخشى اھتىمام ايدلە كەش، مسلمانلار - دىننى

اعتبار ابدن و آنی مقدس كورن - هر يرده اوزلر بىزنىڭ ايكى مقدس عبادتلىرىنى رعايە و احترام قىلىپ، وشول سايبەدە اوزلر بىزنىڭ ايمان و اسلاملىرىنى حفظ و تەكبىل قىلىپ، بو بابقە اھمىيەت بېرە كەلمىشلىرىدۇر.

خلاصە: امامت عالم اسلامدە دىنىي وظيفەلەرنىڭ ايكى الوغى و ايكى

حرمىلوسىدۇر.

بىر قومنىڭ امامى سېرت و اخلاق جەھتلەرنىچە امام الئىمە اولان رسول اللەغە صلى الله عليه وسلم ايكى يقين بولورغە ترشقان. و آڭا تشبە و تەقلىد بابىدە ايكى آلدىن بولغان، محترم ذات بولورغە تېوشىدۇر.

بو ذات بىت اللەدە رىياسەت ايتە، حضور الەىدە مناجات مەراسىمىنى اجرا ايتە، اوز بىزنىڭ مقامى ايلە بتون اھل مسجد ايچون - آنلارنىڭ مەقبۇلى - نظر الەينى جلب قىلىدۇر بولا و بالجەل رسول اللەنىڭ بىر وراثە خاصەسىنى تەكفل بولا بناء عليه بىر امام افندىنىڭ يوقار يداغىچە بو - لەقى، اشبو ذكر ايدىلىش عبادەتخانى و ظايفىنى بحق اوتارلك بولمىقى، انساننىچە و صاف وجداننىچە صاف وجدانى وچن انساننىتى مقتضاسى بولسە كرك.

امامتنىڭ بىزدە گى وظيفەسى.

بىزنىڭ مەلىكەتدە گى امامت يوقارىدە ايتولمىشچە بىوك وظيفە دىنىيە بولو علاوەسىنە بىنە بايتاق على خىمىلەرنى شاملىدۇر.

بىزدە گى امام خصوصاً اوللاردە مەلەنىڭ بىر رەئىسى، كوب اشلىردە اشانچىلى مەستشارى، اخلاقلىرى بابىدە امر و نەھى ايدىرلك مەجتەسبى الوغلىرىنى مەسجىدندە، كوچكىلىرىنى مەكتەپدە كركلىرىنى اوگراتورلك استاذ و معلمى، امور سىياسىيەدە مەدبىر و مەخافىزىدە شونلقدىن مەلە اماملارى مەتكور بابلارغە استعدادلى وەر قايسى ايچون لىياقتلى بولۇق لازىمدۇر.

استاذلىرىغە، شاگردلىرىدىن بىر قىسمىنى امور مەتكورەنى نەصب الەين

ايدرك تعليم و تربيه ايتىك، ووظايف مذكورهنى كهاينبغى اوتارداي
 آدمار ايتوب ينوشدرك تپوشدر. تا كه ملتىك حالى پريشان بولماسين،
 مسجدلارى و محللارى لياقتلى رئيسدن خالى و محروم قالماسين. بتون
 خلق و جماعتكك لازمدركك نا مشروع غرضلار بولم لياقتسىز
 آدملارنى امامتكك انتخاب ايدوب بيت اللهنى تخفيف، محللارنى ويران
 ايتماسينلار، بتون قومىك جهالتده و ضلالتده قالولارينه سبب بولوب
 اهل دين و ارباب صلاحىك لعنتينه الله نىك قهر و غضبينه
 گرفتار بولماسينلار. بولور بولماس، اوفور اوقوماس شا كردارده بو
 مقامىك قدر و حرمتينى بوقالتوب لياقتسىز حالده كرشماسنلار، لياقتلى
 آدملارگه مانع بولوب اسلامكك جنائت ايتماسينلار چونكه الله قاشنده
 مسئولىتى بيوكدر اوزندن افضل و احق اولان بر ذات موجود ايسكان
 يول قويماسدن امامتنى اوزينه جلب ايتىك و مباشرت قيلمق ملتىك
 مأمول بولغان صلاحينه سدچيكو انى قهر جهالتكك قهقرى تارتودر
 بوروش رسول الله نىك اختيارينه، و قانونينه و آننىك رضاسينه بالكلية
 مخالفدر و قهر الهى گه دوچار بولونىك يوليدر حفظنا الله و اصحابنا عن ذلك.
 بو باب عظيمده مراقبه و شدة محافظه بزدە مفتىك دائره سنده گنه
 ميكندر و اول مقامدن غنه مأمولدر. والسلام على من اتبع الهدى
 و جانب البدعة و الهوى.

ملا عالم جان البارودى القزاني.

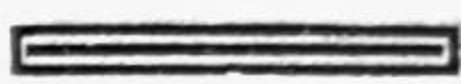
معلومات ژورنالى.

محكمة شرعية طرفندن نشر ايتيله تورغان بر نيچه بللر توقنا اوب تورغان
 معلومات ژورنالى اشبو غنوار باشندن ينده در چغه باشلادى. بر نچى
 نسخهسى اداره گه كېلدى. بو نسخهده اولگى ترتيبچه رسمى و غير رسمى

قىسىملىرىدىن عبارت بولوب مولد شريف، وعظ و نصيحت واماملىرى حقنى
 مھم مقالەلەر درج ايدىلگان ژورنال اولدۇنچە طولى بولوب چىققان. بو
 عددى بر آز آشغىچراق چىققانغە كورە مطبعە خطالىرى واملا خطالىرى دە
 كورنگالادى. بو جەتلەر ندر بجا البته توزەلور. فائىدەلى دوامى مجلە
 بولوون تىلەم.

رزق مقسام گە قناعتىر مالى حكمتك
 كاه حرص نوشكار ايله شكارالدىن كيدر
 ضيا پاشا

كورەم.

الدانام توسكە: ظن ايتسەم «آلتون» آنى جيز كورەم،
 بر ملك در اويلاسام، جن دن بىتەر ابليس كورەم.
 سوزدە مكار: آلدە ياخشى كىتسەك - آرطىك دن يلان،
 مجلسندە طوتلغادر، تل توبىندە بيز كورەم.
 يوق آثار قرآن واملام، ذاتى خناسدن ياوز؛
 كم آثار اوچراسە، كسبى شول: اشى تلبىس كورەم.
 حس مقدس؛ سؤ استعمالگە طابلانماس بورون،
 بۇدە يوق عصمت كە رغبت، تىك گناھغە حس كورەم.
 ئەى سەاوى وحى جبريل، كىمگە ايندىك كىمگە سىن؟
 چونكە اصحابك ياوزلىق بەرىنە مخلص كورەم.
 طالدى كوزلر گل فاراودن اچ چىرەنگەن نەرسەنى؛
 اچ سويگەننى كورمىدىن، كويگاننى مېن ەرگىز كورەم.

واقف جلال

۱۹۱۵ سنە ۲۷ دىكابىر.

اداره دن:

ملا سعد الدين ظريفى، عبدالرحمن امطايى، زينه الله زين اللين،
علاج الدين حسينى، ملا كريم احمد جانى و نجات كتيخانهسى مديرى
جنابلىرىنه: يبارگان اوچار صوم آقچه لىرگز اوتكان يلغى حسابقه قيد
ايتلدى. ملا محمد داودى جنابلىرىنه: يبارگان بر صوم ايللى تين آقچه لىرگز
اوتكان يلنك يارتيسينه حساب ايتلدى. برادران آلاماز بيكفلىر جنابلىرىنه:
يبارگان آلتى صوم آقچه لىرگز اوتكان يلغى حسابغه ثبت ايتلدى.

اعتذار

مجله نك طبع اشلىرن ملت مطبعه سندن معارف مطبعه سينه كوچرو
شغلى بايتاق وقتقه تارتولغانلىقندن، مجله نك بو سانلىرى كوب صوگغه
قالوب چغه در. محترم او قوچىلارم بو عذرمنى قبول قىلولارى مامولدر.
العذر عند كرام الناس مقبول.

اخطار

بدل اشتراكلرن بو وقتقه چه كوندرمگان حرمتلو مشترىلرمزدن
تيزرهك كوندرولارى رجا ايدلدر.

قزاندہ ۱۵ کوزرہ بر چغا تورغان دینی، ادبی، علمی

الدین والادب

مجله سینہ ۱۳۳۴ مہدہ ایچون مشتری دفتری آچق.

آبونہسی اولگیچہ	بر یللق	۳ صوم
یارم یللق	۱	۵۰ تین
نسخہ سی	۱۷	تین

ادارہ گہ پیارلہ چاک خط و ابونہلر بو آدریس برلہ پیارلور.

Казань

Ред. жур. „Динь-Ваадабъ“.